

एक 'लाइव्हायर' माहिती प्रणालीचा प्रकरण (The Case of a Livewire Information System)

डॉ. अश्विनी कुमार यांना व्यावसायिक विभागाच्या उपमहाव्यवस्थापकांनी (DGM) संगणकाधारित व्यवस्थापन माहिती प्रणाली (MIS) विकसित करण्याचे काम सोपवले. आतापर्यंत विभागात सर्व कामकाज मॅन्युअल प्रणालीवर चालत होते. डॉ. कुमार नुकतेच अभ्यास रजेवरून परतले होते. त्यांच्या एका तरुण सहकाऱ्याने हसत म्हणाले, “तुम्ही इथे प्रभावी संगणकाधारित माहिती प्रणाली तयार करू शकणार नाही.” सुरुवातीला डॉ. कुमारला हे विनोदासारखे वाटले, पण नंतरच्या अनुभवातून त्यांना त्याचा अर्थ समजला.

कंपनीने अलीकडेच दुसरी एक कंपनी विकत घेतली होती, जिथे प्रत्येक व्यवहार आणि कामगिरीची नोंद अत्यंत औपचारिक पद्धतीने ठेवली जायची — कारण ब्रिटिश सहयोगींपासून वारसा मिळालेल्या त्या विस्तृत कागदी कामकाजामुळे. मात्र मूळ कंपनीचे रशियन सहकार्य असल्यामुळे भाषेच्या अडचणींमुळे औपचारिक कागदपत्र पद्धती रुजली नव्हती. त्यामुळे येथे माहिती प्रणाली बरीचशी अनौपचारिक आणि तोंडी स्वरूपात चालायची.

श्री. योगेश यांची बदली नव्याने विकत घेतलेल्या कंपनीच्या इंदौर कारखान्यातून वरिष्ठ व्यावसायिक अभियंता म्हणून झाली. त्यांनी DGM चे विश्वासू सहाय्यक श्री. रस्तोगी यांची जागा घेतली.

एके दिवशी DGM यांनी श्री. योगेश यांना विचारले:

DGM: “श्री. योगेश, मागील महिन्यात मोटर्सचे उत्पादन किती झाले?”

योगेश: “सर, मी फाइल्स तपासून सांगतो.”

DGM: “काय? तुम्हाला माहीत नाही? हे चालणार नाही. मला ‘लाइव्हायर’ माहिती प्रणाली हवी आहे. श्री. रस्तोगींना बोलवा.”

(श्री. रस्तोगी येतात.)

DGM: “श्री. रस्तोगी, मागच्या महिन्याचे मोटर्सचे उत्पादन किती झाले?”

रस्तोगी: (डायरीच्या पानं उलटत) “सर, २४ मोटर्स.”

DGM: “पाहा श्री. योगेश, मला अशा ‘लाइव्हायर’ अधिकाऱ्यांची गरज आहे.”

शेजारी बसलेले डॉ. कुमार लक्षात घेतात की रस्तोगी यांनी दाखवलेले पान रिकामे आहे. ते तर आता मोटर विक्री विभागात काम करतही नव्हते! मग त्यांना आकडा कसा माहीत?

तरीही डॉ. कुमार संगणकाधारित MIS तयार करण्याचे प्रयत्न सुरू ठेवतात. कंपनी थर्मल आणि हायड्रो पॉवर प्लांट्ससाठी विविध उपकरणे, मोटर्स, कंट्रोल सिस्टिम्स आणि औद्योगिक ग्राहकांसाठी इतर साहित्य पुरवायची. घटक आणि असेंब्लींचा आकार आणि किंमत काही हजारांपासून काही लाखांपर्यंत असायची. त्यांची वार्षिक संख्या हजारांमध्ये जायची.

डॉ. कुमार यांनी संगणक प्रोग्राम तयार केला, ज्यामध्ये उत्पादन विभागातून माहिती गोळा करून, प्रत्येक घटकाच्या दराने गुणाकार करून त्या महिन्यातील उत्पादनाचे आर्थिक मूल्य काढले जाईल, मग खातेनिहाय एकत्रित करून, बजेटशी तुलना करून विचलन (variance) मोजले जाईल — आणि अंतिम उत्पादन अहवाल तयार होईल.

चाचणीसाठी त्यांनी वर्कशॉपच्या फोरमनला मागील महिन्याचे घटक आणि असेंब्लींचे उत्पादनाचे आकडे विचारले. फोरमनने विचारले, “कोणते आकडे सर?” डॉ. कुमार थोडे गोंधळले आणि म्हणाले, “काय म्हणजे कोणते?” फोरमन उत्तरला, “हो सर, तुम्हाला *actual* आकडे हवे आहेत की जे आम्ही जाहीर करतो ते? दर महिन्याला आम्ही जाहीर केलेले उत्पादन आणि प्रत्यक्ष उत्पादन एकसारखे नसते.”

हे ऐकून डॉ. कुमार अचंबित झाले आणि म्हणाले, “मला actual आकडे द्या.” त्यांनी मिळालेल्या माहितीनुसार अहवाल तयार करून DGM कडे सादर केला.

DGM अहवाल पाहून चिडले आणि म्हणाले,

“काय? गेल्या महिन्याचे कामगिरी फक्त बजेटच्या 70% आहे? मी हे एक्झिक्युटिव्ह डायरेक्टरकडे घेऊन जाऊ शकत नाही. तो मला संपवेल! काहीतरी करा, निदान 90% दाखवा.”

डॉ. कुमार गोंधळले. हजारो घटक आणि असेंब्ली असताना ते 90% कसे दाखवणार? मॅन्युअल प्रणालीत जसे एकत्रित आकडे जाहीर करता येतात, तसे संगणक प्रणालीत फेरफार कसा करायचा, हे त्यांच्या आकलनाच्या पलीकडचे होते.

अर्थातच, जेव्हा नव्या कंपनीमधील महाव्यवस्थापकांनी संपूर्ण प्लान्टची जबाबदारी घेतली, त्यांच्या पहिल्याच भाषणात त्यांनी म्हटले —

“तुम्ही लोक इतकं जाहीर केलं आहे की actual आणि declared उत्पादनातील तफावत भरून काढायची असेल, तर आपल्याला संपूर्ण एक वर्ष ‘production holiday’ घोषित करावं लागेल!”